

‘Wat heeft dit kind?’ is de verkeerde vraag, vinden onderzoekers en jeugdwerkers

Kinderen die het thuis moeilijk hebben, vertonen gedrag dat binnen het keurslijf van school snel tot vermoedens van autisme of adhd kan leiden. We kijken te individualistisch naar hen, vindt onderzoeker Bert Wienen, en we psychologiseren te veel. Twee jeugdwerkers herkennen dat: ‘We moeten durven vragen hoe het thuis gaat.’

© Daniel / [Stock.adobe.com](https://www.stock.adobe.com) (Symbolbild mit Fotomodell)

Op de cluster 4-scholen van Orion, een Amsterdamse stichting voor speciaal basis en voortgezet onderwijs, hebben veel leerlingen adhd, autisme of een ander medisch label. Ze hebben ernstige gedrags- en psychiatrische problemen: korte lontjes, moeilijk te reguleren emoties en angst- of concentratieproblemen. ‘Sommige kinderen hebben een dossier met vier diagnoses in één onderzoek, anderen ondergaan jaarlijks nieuwe onderzoeken, waar steeds een ander label uitkomt’, schetst orthopedagoog-generalist Michiel Asselman. Maar volgens hem zegt dat allemaal weinig over wat er écht met deze leerlingen aan de hand is.

Asselman: 'In Nederland heerst de misvatting dat een medisch label een verklaring voor gedrag is, terwijl het slechts een beschrijving is. Een bepaalde mate van concentratieproblemen noemen we adhd. Maar waar die problemen vandaan komen, is een heel ander soort vraag. We kunnen ons beter afvragen: wat heeft dit kind meegemaakt (of maakt het nog steeds mee) dat het dit gedrag laat zien?'

Ingrijpende jeugdervaringen

Samen met zijn collega Evelyne Offerman doet hij onderzoek op de cluster 4-scholen van Orion. Leerlingen tussen de 8 en 18 jaar werden bevraagd op ingrijpende jeugdervaringen (ook wel ACE's genoemd; Adverse Childhood Experiences) zoals huiselijk geweld, pesten, een ouder met een verslaving, een ouder met psychische problemen of een ouder die in de gevangenis zit. Ook ouders werden hierover bevraagd, en dossiers geanalyseerd.

Verpletterend

De uitkomst was verpletterend. Bijna alle leerlingen hadden één ingrijpende jeugdervaring meegemaakt en maar liefst drie kwart van hen vier of meer. Huiselijk geweld kwam veel voor: meer dan 70 procent had een vorm hiervan meegemaakt. Ook hun ouders hadden vaak meerdere ACE's. Meer dan de helft van de leerlingen slikte DSM-gerelateerde medicatie.

Asselman: 'Het onderzoek was een soort in your face van wat we in onze dagelijkse praktijk zeggen.' Sindsdien wordt er op de Orion-scholen gewerkt aan traumasensitief onderwijs. Daarin leren professionals te kijken naar wat onder het gedrag zit. Dat levert rustiger klassen en meetbaar betere leerschoolresultaten op. Hun eigen expertisecentrum verzorgt trainingen in traumasensitief werken aan schoolprofessionals en jeugdhulpverleners.

Psychologische taal

Volgens Bert Wienen, senior onderzoeker Jeugd aan Hogeschool Windesheim, zijn we bij school- en gedragsproblemen te veel op het individuele kind gericht. 'Daar zijn we in Nederland gek op. We vragen meteen: wat heeft dit kind? Daardoor blijft veel context buiten beeld. Daarbij komt onze neiging alles in psychologische taal te verpakken. En die is nu eenmaal individualistisch.' Wie afwijkt van de norm, krijgt volgens hem al gauw het etiket adhd of hoogbegaafd. 'Vervolgens wordt een kind verwezen naar een volgende plek in de hulpketen, zoals het speciaal onderwijs. De Toelaatbaarheidsverklaring die nodig is om op zo'n school te komen, staat vol met dit soort individuele label-taal. Alsof het kind midden in een lege ruimte geplaatst wordt, met niets eromheen.'

Tegenwicht

Wienen zou het liefst zien dat er helemaal geen medische labels gebruikt meer worden, hoewel hij inziet dat ze sommige ouders en kinderen kunnen helpen. Door de nadruk op het kindgedrag maken we kinderen ziek, is zijn overtuiging. 'We zeggen: het ligt aan jou, waardoor de factoren waar wij als volwassenen invloed op hebben, ondersneeuwen. Het kind is als het ventiel waardoor de druk van thuis of op school het eerst naar buiten komt.' Zijn advies: ga als jongerenwerker uit van de stelling dat het 'probleemgedrag' nooit aan het kind ligt. Het kan anders zijn, maar dit is een goed uitgangspunt, als tegenwicht.'

Op je 11e al 10 hulpverleningstrajecten doorlopen

Asselman is het daarmee eens. 'Uit onze data blijkt dat onze leerlingen veel hulpverleners zien. Een 11-jarige leerling heeft gemiddeld al tien hulpverleningstrajecten doorlopen; zowel poliklinisch als klinisch. Ze zijn al vaak van andere scholen gestuurd en hun ouders hebben vaak ook problemen. Als je bij het behandelen van deze leerlingen onvoldoende oog hebt voor problemen thuis en op school, is dat niet effectief.'

Verandering

Alef Sies, sinds tien jaar jongerenwerker van Amaryllis in Leeuwarden, hoort 'best wel eens' verhalen van jongeren die vanaf jonge leeftijd DSM-gerelateerde medicatie slikken, terwijl er later helemaal geen stoornis onder bleek te zitten, maar huiselijk geweld. Hij begeleidt op een Friese ROC onder andere de ad(h)d-groep, waarbij leerlingen met en zonder officiële diagnose ervaringen en problemen uitwisselen. 'Ik heb de indruk dat er binnen de ene hulpverlenersorganisatie meer naar de context wordt gekeken dan bij de ander. Maar sinds een jaar of twee hoor ik ook wel eens leerlingen zeggen: ik heb nog geen diagnose, omdat er een trauma onder zit dat éérs behandeld moet worden. Dus misschien is er iets aan het veranderen.'

Handelingsverlegen

In zijn ad(h)d-groep benadrukt Sies: het kan zijn dat je adhd hebt, maar je bént het niet. 'Juist als jongerenwerker is het je taak om vragen te stellen als: hoe ziet je gezin van herkomst eruit? Wat maakt dat je je zo gedraagt? Wat wil je met dit gedrag zeggen?' Soms durven schoolprofessionals en zelfs hulpverleners volgens hem niet door te vragen, uit angst voor wat dat te weeg brengt. In zijn werk ziet hij vaak genoeg hoe huiselijk geweld of andere problemen thuis opvallend gedrag kunnen veroorzaken. Zoals bij dat meisje dat tijdens de jongerenactiviteiten veel aandacht vroeg, druk was en driftaanvallen had en dat via social media begeleiders met berichtjes overstelpte. Het meisje vertelde aan een stagiaire buiten het gezin seksueel misbruikt te zijn. 'We zijn met de bestaande hulpverleners en de ouders in gesprek gegaan', zegt Sies. 'Daarna is het redelijk goed met haar gekomen.'

Kantelpunt

Zijn advies aan jeugdwerkers: let bij kinderen met opvallend gedrag tijdens de overdrachtmomenten met ouders op hoe de interactie met ouders is. Is een kind alleen bij jou druk, of overal? Sies: 'Kijk naar grotere geheel. Praat met de ouders, check of het wijkteam betrokken is en vertel je verhaal zo feitelijk mogelijk.' Last but not least: ga in gesprek met de kinderen zelf. 'Vraag of ze bij zichzelf hebben gemerkt wanneer hun drukke of in zichzelf gekeerde gedrag ontstond, en wat het kantelpunt was. Probeer dat vooral niet te overhaasten, want als er onveiligheid speelt, kun je dat niet afdwingen.'

Intermediair

Binnen het starre schoolsysteem waarin kinderen hele dagen moeten zitten, valt een kind met opvallend gedrag sneller buiten de boot. Jeugdwerkers kunnen dan een vrijplaats bieden. Zoals het jeugdhonk van WMO Radar. 'Ik hoor kinderen wel eens over hun adhd en dat soort issues praten', zegt jongerenwerker en -coach Toetie da Silva. 'Maar ze komen hier vrijwillig, dus ze wapperen niet met een dossier. Soms zie ik dat zij uit een heel groot gezin komen, met veel ruzies thuis, waardoor het niet gek is dat ze niet goed kunnen leren.'

Doordat jongeren hen makkelijk in vertrouwen nemen, treden ze soms op als intermediair met school, wanneer daar problemen zijn. 'Wij voeren, vaak op verzoek van de ouders, gesprekken met (?het kind en) de mentor. Dan vergelijken we het gedrag met thuis en school.' Bij signalen van onveiligheid thuis treedt de meldcode kindermishandeling in werking.

IJsberen

Maar het belangrijkste dat zij jongeren kunnen bieden, is dat zij niet oordelen. Da Silva: 'Ik snap heel goed dat jongeren in deze tijd druk kunnen zijn. Zo geven we een jongen met adhd aan het begin van onze jongerenvergadering altijd vijf minuten de ruimte om al pratend rondjes te lopen, zodat hij zijn energie kwijt kan. Anders gaat hij door iedereen heen praten. Iedereen vindt het prima, en hij is helemaal gelukkig.'